

نقش اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی

احمد مخمل باف^۱

چکیده

در این مطالعه با استفاده از روش اسناد کاوی و مطالعه متون موجود در حوزه اخلاق و نظام نوین مالی با هدف علمی و برحسب گردآوری اطلاعات به صورت توصیفی که هدف آن وصف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است، در راستای بررسی نظری و جامع مطالعات انجام شده در این حوزه، به بررسی نقش اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی پرداخته می‌شود. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که نهادهای نمودن اخلاق در برنامه‌های آموزشی نظام نوین مالی می‌تواند منجر به تأمین نیاز جامعه به تربیت و پرورش شاغلین حرفه‌ای در نظام نوین مالی و حل مسایل پیچیده‌ی اخلاقی توسط آن‌ها گردد.

واژگان کلیدی: اخلاق حرفه‌ای، ارزش‌های اخلاقی، سلامت مالی، فساد مالی، نظام نوین مالی.

مقدمه

لازمه‌ی تصمیم‌گیری درست و به‌موقع در اختیار داشتن اطلاعات و آمار دقیق و کافی است و تقسیم‌بینه منابع نیز بدون اطلاعات صحیح امکان‌پذیر نخواهد بود. سیستم‌های مالی نقش اساسی و مهمی در فراهم آوردن گزارش‌ها و اطلاعات موردنیاز مدیران ایفا می‌نمایند. در سال‌های اخیر یکی از دغدغه‌های مسئولین، اصلاح ساختار نظام مالی بوده که با درک خردمندانه مبادرت به تغییراتی در این راستا نموده‌اند و گام‌های اساسی در این زمینه برداشته شده است. در واقع نظام نوین مالی، ابزاری برای توانمندسازی مدیران در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و همچنین پاسخ‌گویی در سطوح مختلف مدیریتی است. به همین دلیل و در راستای اصلاح ساختار نظام مالی اقداماتی نظیر تغییر رویکرد حسابداری نقدی به حسابداری تعهدی، استقرار سیستم بهای تمام‌شده، بودجه‌بندی نوین و مدیریت هزینه‌ها و بهره‌وری و تحلیل نتایج آن صورت گرفته است. این اقدامات، پیاده‌سازی کنترل‌های داخلی، سنجش عملکرد مدیران و همچنین کاهش زمینه‌های فساد مالی یا همان ارتقای سلامت نظام مالی نوین که مورد توجه این مطالعه است را نیز به همراه داشته است. تاریخچه مرتبط با فساد و ضرورت مبارزه با آن به هزاران سال پیش، به‌ویژه در قانون‌نامه‌ها، از جمله قانون‌نامه حمورابی بازمی‌گردد (ابراهیمی و صفایی آتشگاه، ۱۳۹۴: ۸). ثقل و فساد از جمله معضلات مهم اقتصادی است که قدمت آن در جوامع بشری به بیش از دو هزار سال پیش می‌رسد. در پیشگیری از فساد مالی، اخلاق به‌عنوان موضوعی فراگیر که تمامی جوانب زندگی بشر را پوشش می‌دهد، به‌عنوان یک عامل اصلی شناخته شده است. از این جهت در نظام نوین مالی می‌باید خدمات با رعایت ضوابط، به‌گونه‌ای ارائه شود که تداوم این خدمات با کیفیتی مطلوب را ضمانت نماید. شواهد مطالعات چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح ملی نشان‌دهنده این مهم می‌باشد که اخلاق در حرفه‌های علوم مالی، شاخص اندازه‌گیری رفتار مناسب و ابزاری برای تعیین روابط درست و نادرست می‌باشد. مطالعات پژوهشگران در سطح بین‌المللی همچون بویس و گریر (۲۰۱۳)، بویس (۲۰۱۴) و لهنم (۲۰۱۴) هر کدام به نحوی از اهمیت اخلاق در نظام‌های مالی و رابطه هم‌سوی نیت و رفتار اخلاقی با ارزش‌های اخلاقی شاغلان حرفه‌های علوم مالی سخن گفته‌اند و همچنین بیان کرده‌اند که آموزش اصول اخلاقی باید در دستور کار مراکز آموزشی و سایر مراجع قرار گیرد. مطالعات پژوهشگران در سطح ملی نیز همچون اعتماد و دیانتی (۱۳۸۸)، جباری و رحمانی

(۱۳۸۹)، جبارزاده کنگرلویی و همکاران (۱۳۹۰)، علی نژاد سارو کلائی و معززی حاجیلاری (۱۳۹۲) و مجتهدزاده و همکاران (۱۳۹۳)، هر کدام به نحوی بر نقش اخلاق در سلامت نظام‌های نوین مالی اشاره کرده‌اند. حوزه بحث در مطالعه حاضر این است که آیا رعایت ارزش‌های اخلاقی که به‌عنوان مهم‌ترین خط‌مشی‌های هر حرفه در نظر گرفته می‌شود، در نظام نوین مالی می‌تواند بر آگاهی و رفتار حرفه‌ای کارکنان، فرهنگ سازمانی و کنترل محیط و همچنین در پیشگیری از فساد مالی نقش مهمی داشته باشد یا خیر؟ این مطالعه در ادامه سعی دارد نقش اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی را براساس بررسی نظری و جامع مطالعات انجام‌شده در این حوزه تبیین نماید.

اخلاق و نظام نوین مالی

کلمه اخلاق در لاتین به معنای «اتیک» و از ریشه یونانی «اتوس» که در لغت‌نامه وبستر، به معنی راه‌های درست و غلط در رفتار انسان می‌باشد. در زبان فرانسه واژه اخلاق به معنی آداب و رسوم نیز به کار می‌رود. اخلاق از دیدگاه معناشناسی نیز جمع «خلق» و خلق در لغت به معنی عادت و رویه است. در لغت‌نامه دهخدا اخلاق به معنای خلق و خوی بیان شده است و علم به اخلاق نیز به معنای دانش بد و نیک خوبی‌هاست. با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران، اخلاق به آن دسته از صفات مثبت اطلاق می‌شود که با هنجارهای جامعه هم‌خوانی دارد (قاسمی، ۱۳۹۰: ۸۷). آنچه باید رخ دهد (خوبی‌ها)، علم اخلاق آن را تحت قاعده بیان می‌کند و موجب خیر و سعادت انسان از طریق به کارگیری اصول و قواعدی که به آن دست یافته است، می‌گردد. امروزه در سراسر جهان، اخلاق موضوعی است که توجه زیادی را به خود معطوف نموده است. در حوزه مالی، فروپاشی‌های مهمی مانند انرون^۱، ورلد کام^۲، آدلفی^۳، سیسکو^۴، لیوسنت^۵، گلوبال کراسینگ^۶، تیکو^۷، زیراکس^۸ و... که به کوتاهی برخی بازیگران در عملکرد اخلاقی اشاره دارد، به شکست گزارشگری مالی منجر شد و سلامت سازمانی و همچنین سلامت نظام مالی را زیر سؤال برد. در کشورهای مختلف در پاسخ به این فروپاشی‌ها لایحه و گزارش‌هایی نظیر، لایحه سارینز آکسلی در آمریکا، گزارش هیگس و اسمیت در بریتانیا، کوزو، و... انتشار یافت. به دنبال این بحران‌ها،

1. Enron
2. WorldCom
3. Adelphi
4. Cisco
5. Lyusnt
6. Global Crossing
7. Tico
8. Xerox

درخواست‌های همه‌جانبه برای تنظیم مناسب قوانین و مقررات برای سیستم مالی جهانی به وجود آمد؛ چرا که قوانین و مقررات مناسب، احتمال وقوع بحران‌های مالی را کاهش می‌دهند. یکی از نهادهایی که برای تنظیم این قوانین و مقررات تشکیل شده است، نهاد بین‌المللی درگیر نظارت بانکی، یا همان کمیته بال است. این کمیته مرکب است از نمایندگان ارشد بانک‌های مرکزی تعدادی از کشورهای عمده صنعتی دنیا که معمولاً هر سه ماه یک‌بار توسط بانک تسویه‌های بین‌المللی به‌عنوان دبیرخانه آن در شهر بازل سوئیس تشکیل می‌گردد. کمیته بال دارای قدرت قانونی نیست، لیکن اکثر کشورهای عضو به‌طور ضمنی موظف به اجرای توصیه‌های آن هستند. در ایران نیز با توجه به قانون پولی و بانکی کشور هیأت خدمات مالی اسلامی که وظیفه تهیه و تنظیم و ارایه مقررات احتیاطی نظارتی جدید و اصلاح و گسترش مقررات موجود در زمینه بانکداری اسلامی در انطباق با مبانی اسلام و شرع را برعهده دارد، با حمایت بانک توسعه اسلامی صندوق بین‌المللی پول، سازمان‌های حسابداری و حسابرسی برای مؤسسات مالی اسلامی و با شرکت تعدادی از بانک‌های اسلامی از سال ۲۰۰۳ شروع به فعالیت نموده است. همان‌طور که گفته شد مأموریت اولیه کمیته بال، مقابله با چالش‌های قوانین و مقررات وضع شده با افزایش فعالیت‌های بین‌المللی بانکداری در دهه ۱۹۷۰ بود. بعد از بحران بدهی در آمریکای لاتین، بانک‌های آمریکایی فشار زیادی بر کمیته بال وارد کردند تا کمیته بال یک چارچوب مشترک برای الزامات سرمایه برقرار سازد که این امر در باب کفایت سرمایه در سال ۱۹۸۸ به ثمر رسید. در سال ۱۹۹۹ کمیته بال چارچوب جدیدی با اهداف جدید را تدوین و تعیین نمود. در هدف اول اصول کمیته بال که مورد بررسی این مطالعه می‌باشد، سلامت سیستم مالی در نظر گرفته شده بود؛ لیکن با توجه به اینکه میزان سطح کلی سرمایه برای بانک‌هایی که از رویکرد نرخ داخلی استفاده نموده بودند، در حال کاهش بود، لذا نشان‌دهنده عدم موفقیت در هدف اول کمیته بال محسوب می‌شد. برخی از صاحب‌نظران علوم رفتاری مدیریت نظیر وارن بنیس، سلامت سازمانی را معیار عملکرد سازمانی برشمرده‌اند و بیان می‌دارند سازمان سالم، شبیه به اندام سالم تطبیق‌پذیر و در حال رشد است (الوانی و دانایی‌فرد، ۱۳۸۸: ۳۵). یکی از صاحب‌نظران در مطالعه خود به نقل از نیوال (۱۹۹۵) سلامت سازمانی را یک موضوع کلی می‌داند که با سه مجموعه فشار روانی، بهداشت روانی و اخلاق در سازمان‌ها در ارتباط است (عباسپور، ۱۳۸۳: ۲۵۳). لذا می‌توان چنین بیان نمود که، رفتار اخلاقی، لازمه سامان‌یافتگی سازمان در وهله اول و جامعه در وهله دوم است. یکی از صاحب‌نظران در مطالعه خود به نقل از پین (۲۰۰۳) بیان می‌کند، همان‌طور که حرفه حسابداری مبتنی بر اصول

پذیرفته شده حسابداری است و به آن‌ها استناد می‌کند؛ حسابداران و حساب‌برسان نیز باید به نوعی اصول پذیرفته شده اخلاق حرفه‌ای را سرمشق خود قرار داده و از آن‌ها پیروی نمایند (باغومیان، ۱۳۸۵: ۳۰). با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران به نظر می‌رسد، حسابداران و حساب‌برسان به دلیل اهمیت کاری که بر عهده دارند، باید کار خود را بر مبنای، ۱- مجموعه‌ای از اصول اخلاق حرفه‌ای تغییر ناپذیر و ۲- ایفای تعهدات اجتماعی، به انجام رسانند (باغومیان، ۱۳۸۵: ۳۳). لذا می‌توان گفت که در حقیقت شاغلین در حرف مالی به خصوص در بخش عمومی نسبت به عموم جامعه مسئول و پاسخ‌گو هستند که این مسئولیت باید به بهترین شکل ممکن ارزیابی گردد. اغلب صاحب‌نظران امور مالی نهادهای بزرگ بخش عمومی بر این عقیده هستند که استقرار نظام نوین مالی، یکی از ابزارهای اصلی ایفا و ارزیابی مسئولیت پاسخ‌گویی عمومی است. مسئولیت پاسخ‌گویی بالأخص در حوزه پاسخ‌گویی مالی با حسابداری و گزارشگری مالی دولتی از بدو پیدایش دولت‌ها رابطه داشته است. اگرچه رابطه مسئولیت پاسخ‌گویی مالی و حسابداری از زمان استقرار نظام‌های سیاسی و متناسب با توزیع و تعدیل قدرت به قدر کافی تقویت شده است، اما همواره حاکمان از سیستم حسابداری و گزارشگری مالی به طریق مقتضی برای اداره امور استفاده کرده‌اند. در نظام نوین مالی با توجه به این که ایفای صحیح و به موقع مسئولیت پاسخ‌گویی و ارزیابی آن، با اندازه‌گیری واقعی میزان درآمدها و مخارج سالانه و انعکاس کامل آن‌ها در گزارش‌های مالی نهادهای بخش عمومی ارتباط دارد، لذا می‌توان گفت به کارگیری مبنای نقدی یا تعهدی که یکی از اصلی‌ترین ارکان نظام نوین مالی است، نیز در نحوه ثبت رویدادهای مالی، خصوصاً برای تسهیل امر قضاوت و ارزیابی دقیق مسئولیت پاسخ‌گویی، امری بسیار مؤثر خواهد بود. در حسابداری بخش دولتی ایران به طور سنتی از مبنای نقدی تعدیل شده استفاده شده و بیشتر تأکید بر ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی مالی دولت بوده است. انتظارات مردم از دولت‌ها برای ارائه خدمات بهتر و بیشتر رو به افزایش است و پاسخ‌گویی به این انتظارات منوط به تحصیل و مصرف کارای منابع محدود و دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده دولت‌ها است. برای ارزیابی کارایی، صرفه اقتصادی و اثربخشی عملیات دولت به اطلاعاتی نیاز است که از توان سیستم حسابداری نقدی یا تعهدی تعدیل شده خارج است. بنابراین برای ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی عملیاتی دولت، باید امکان اندازه‌گیری درست و دقیق هزینه‌ها و درآمدهای دولت فراهم شود تا بتوان به محاسبه بهای تمام شده خدمات دولتی و تهیه بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد پرداخت و از مزایای مدیریت منابع و انجام فعالیت‌های بیشتر با منابع کمتر بهره‌مند شد. برای دسترسی به چنین اطلاعاتی لازم است در راستای اجرای نظام نوین مالی،

سیستم حسابداری تعهدی با احتیاط در بخش دولتی پیاده شود تا گامی در راستای ارتقای سطح مسئولیت پاسخ‌گویی دولت و تأمین انتظارات مردم برداشته شود. پیاده‌سازی سیستم حسابداری تعهدی، پیاده‌سازی کنترل‌های داخلی، سنجش عملکرد مدیران و همچنین کاهش فساد مالی یا ارتقای سلامت نظام نوین مالی که مورد توجه این مطالعه است را دربر خواهد داشت. از آنجا که اخلاق به‌عنوان موضوعی فراگیر که همه جوانب زندگی بشر را پوشش می‌دهد، در پیشگیری از تقلب و فساد مالی نیز تحت یک عامل اصلی شناخته شده است، لذا رعایت ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان مهم‌ترین خط‌مشی‌های هر حرفه در نظر گرفته می‌شود که یکی از صاحب‌نظران در مطالعه خود مراد از ارزش‌های اخلاقی را اعمال افعال و رفتارهایی که با اختیار از انسان صادر شود یا مبدأ آن‌ها فعل اختیاری باشد یا نتیجه امری خارج از اختیار انسان باشد، می‌داند (مصباح، ۱۳۸۰: ۱۴۲). رعایت ارزش‌های اخلاقی در نظام نوین مالی می‌تواند بر آگاهی و رفتار حرفه‌ای کارکنان، فرهنگ‌سازمانی و کنترل محیط و همچنین در پیشگیری از فساد مالی نقش مهمی داشته باشد، که حوزه بحث در مطالعه حاضر می‌باشد. شواهد مطالعات اخیر چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح ملی نشان‌دهنده این مهم است که در نظام‌های مالی، اخلاق حرفه‌ای ۶ شاخص اندازه‌گیری رفتار مناسب و ابزاری برای تعیین روابط درست و نادرست است.

اثرپذیری نظام نوین مالی در راستای توسعه اخلاق حرفه‌ای

فقدان پاسخ‌گویی به‌وسیله سیاست‌گذاران و کارکنان دولت، یکی از مهم‌ترین موانع توسعه در کشورهای توسعه‌نیافته است (شکراللهی، ۱۳۷۸: ۸). واژه توسعه برای نخستین بار پس از جنگ جهانی دوم فراگیر شد. این واژه بار خوش‌بینانه واژه تجدد (که بیانگر فکر انسان امروزی است) و نیز بار واژه تکامل را (با کاربرد اجتماعی) به همراه دارد (طبری و محمدی، ۱۳۸۷: ۲۵۴). یکی از مبانی اصلی توسعه در هر جامعه‌ای نظام مالی آن است. بدیهی است که نظام مالی مطلوب و کارآمد می‌تواند تسهیل‌کننده و زمینه‌ساز تحقق اهداف برنامه‌های توسعه قرار گیرد. از آنجا که نظام مالی را نمی‌توان جدا از عوامل و پدیده‌های محیط، مورد مطالعه و بررسی قرارداد، بدیهی است که به مسأله باید به‌صورت مجرد و انتزاعی پرداخت؛ چراکه عوامل و پدیده‌هایی که در محیط هستند، تکوین‌کننده نظام مالی بوده و علاوه بر شکل و صورت بخشیدن، موجب تکامل این نظام نیز می‌باشند. در اواخر دهه دوم قرن بیستم میلادی (سال‌های ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۰)، تغییر و تحولات در فناوری، موجب شد تا نظام‌های مالی و اقتصادی در سراسر جهان با انقلابی بنیادین

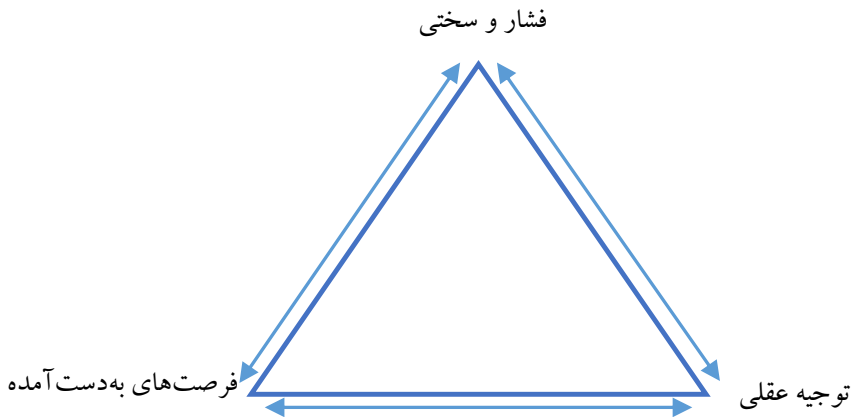
مواجه گردند. وضعیت و نشانه‌های جهان در این دوره، موجب بروز مسایل اخلاقی در کنش‌های تجاری و بارزتر شدن نقش نظام‌های مالی در اقتصاد گردید. اما مسائل مختلفی در دو دهه اخیر موجبات رشد اعتماد جامعه به نظام‌های مالی را فراهم آورده است که رفتارهای غیراخلاقی از اهم آن‌ها می‌باشد. رفتارهای غیراخلاقی مستمر نشان‌دهنده این بود که اصول اخلاقی در نظام‌های مالی فراتر از رعایت و پایبندی به قواعد فنی است؛ این گونه شد که اهمیت رعایت اخلاق در نظام‌های مالی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت و موجب گردید فدراسیون‌های حرفه‌ای مالی نیز مانند سایر مشاغل و حرفه‌ها، مسئولیت‌های اخلاقی خاصی را علاوه بر تبحر کاری که همانا آیین رفتار حرفه‌ای می‌باشد، تدوین نمایند تا به‌عنوان توشه و رهنمود اخلاقی مورد استفاده قرار گیرد. مراد از اخلاق یا آیین رفتار حرفه‌ای، مسئولیت اخلاقی فرد از حیث شغل است (لشکر بلوکی، ۱۳۸۷: ۱۰۵). برخی از صاحب‌نظران در مطالعه خود بیان می‌کنند اخلاق نشان‌دهنده شخصیت فرد است؛ اما اخلاق حرفه‌ای است که مناسبات و روابط و پیوندهای اجتماعی افراد را به‌طور مطلوب شکل و گسترش می‌دهد (فرمهبینی فراهانی و اشرفی، ۱۳۹۳: ۶۸). گروهی از صاحب‌نظران در مطالعه خود بیان می‌کنند که اخلاق حرفه‌ای که مفهوم آن از علم اخلاق اتخاذ شده است به چگونگی رفتار، ادب و عمل شخص هنگام انجام کار می‌پردازد (سبحانی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۳: ۴۰۰). امروزه داشتن اخلاق حرفه‌ای، به‌عنوان یک مزیت رقابتی در سازمان مطرح می‌باشد (بیک‌زاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۵۹). یکی از صاحب‌نظران در مطالعه خود بیان می‌کند که، اخلاق حرفه‌ای در واقع به‌نوبه خود موجب تحریک بسیاری از محرک‌ها و رفع بسیاری از ناهنجاری‌ها می‌شود (کوهن، ۲۰۰۱: ۱). باتوجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران که به نقل از فریدریک دیوید بیان می‌کند، در سازمان اصول اخلاقی خوب از پیش شرط‌ها می‌باشد و بر این باور است اصول اخلاقی خوب به مثابه سازمان خوب می‌باشد (قراملکی، ۱۳۸۷: ۱۰۵ و ۱۰۶). گروهی از صاحب‌نظران در مطالعه خود ابعاد اخلاق حرفه‌ای را در چهار بعد بیان می‌کنند که عبارت‌اند از: ۱- محیط سازمانی (شامل: تشکیل کلاس‌های آموزشی، تشویق و مجازات افراد، انتظارات واقعی از عملکرد، درج کدهای اخلاقی یعنی قوانین و هنجارهای اخلاقی)؛ ۲- سطح پیشرفت اخلاقی (شامل: احترام به حقوق دیگران، رعایت قوانین و رویه‌های سازمانی، ظرفیت قضاوت درباره اینکه چه چیزی از نظر اخلاقی درست است)؛ ۳- مرکز کنترل (حدی که افراد خود را درباره رویدادهای زندگی‌شان، مسئول می‌دانند) و ۴- رعایت قوانین و استانداردهای علمی (شامل: میزانی که قوانین و استانداردها در سازمان وجود دارد، میزانی که استانداردها و قوانین رعایت می‌شوند) (شریف‌زاده و دیگران،

۱۳۹۲: ۱۵). می‌توان چنین بیان نمود حاکمیت اخلاق حرفه‌ای می‌تواند سازمان‌ها را در کاهش تنش‌ها و موفقیت در تحقق اثربخش اهداف یاری نماید. ترویج اخلاق در سازمان و تعالی اخلاقی فرهنگ سازمانی، موجب افزایش بهره‌وری در نظام نوین مالی سازمان و همچنین در محیطی فراتر از سازمان یعنی جامعه نیز می‌شود. با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران که بیان می‌کند اخلاق حرفه‌ای می‌تواند پیش‌بینی پذیری سازمان را افزایش دهد (بیک زاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۵۹)، می‌توان چنین اذعان داشت که پیش‌بینی پذیری سازمان در نظام نوین مالی موجب ایجاد اعتماد نسبت به سازمان می‌شود و سازمان با تکیه بر اعتماد می‌تواند، با جذب منابع مالی انگیزش درونی و پایداری را در کارکنان و مدیران ایجاد نماید. چراکه کارکنان و مدیران با داشتن اخلاق حرفه‌ای، ارزش‌ها و باورهای درست اخلاقی به این باور خواهند رسید که رشد فکری و شغلی‌شان مستلزم داشتن اخلاق حرفه‌ای است (آذار، ۲۰۰۰: ۶). لذا رعایت اخلاق حرفه‌ای در نظام نوین مالی هم در حیطه تدوین مبانی نظری (از طریق مطالعات تطبیقی سایر کشورها و مراجع بین‌المللی تدوین‌کننده استاندارد) و اصول حسابداری و گزارشگری مالی (از طریق مطالعه تطبیقی سایر کشورها و قوانین حاکم و مراجع بین‌المللی تدوین‌کننده استانداردها) و هم در استخراج نتایج و تدوین بیانیه‌های مفاهیم و اصول نظام نوین مالی (در قالب کارگروه‌های تدوین نظام نوین مالی) از طریق رعایت اخلاق توسط تدوین‌کنندگان استانداردها و قانون‌گذاران و هم در حیطه طراحی و پیاده‌سازی نظام نوین مالی از طریق آموزش‌های اخلاقی به دانشجویان علوم مالی و اصلاح ساختار آموزش حسابداری و آموزش به شاغلین در حرف علوم مالی، قابلیت سازمان‌ها را در کسب و کار افزایش و هزینه‌های سازمان و جامعه را کاهش می‌دهد و همچنین قدرت پاسخ‌گویی سازمان‌ها نسبت به جامعه و همچنین ناظرین را نیز افزایش می‌دهد.

سلامت نظام نوین مالی نقطه مقابل تقلب و فساد مالی

تقلب اصطلاحی عام و دربرگیرنده همه توانایی‌های متعددی است که یک فرد قادر است با مهارت به کار گیرد تا مزایایی را با ارائه نادرست اطلاعات به دیگران ارایه دهد (سعیدی و جعفرپور، ۱۳۹۲: ۲). با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران، به‌طور کلی برای شناسایی محرک‌ها و انگیزه‌های ارتکاب تقلب در شکل شماره ۱، اجزای مثلث تقلب نشان داده شده است.

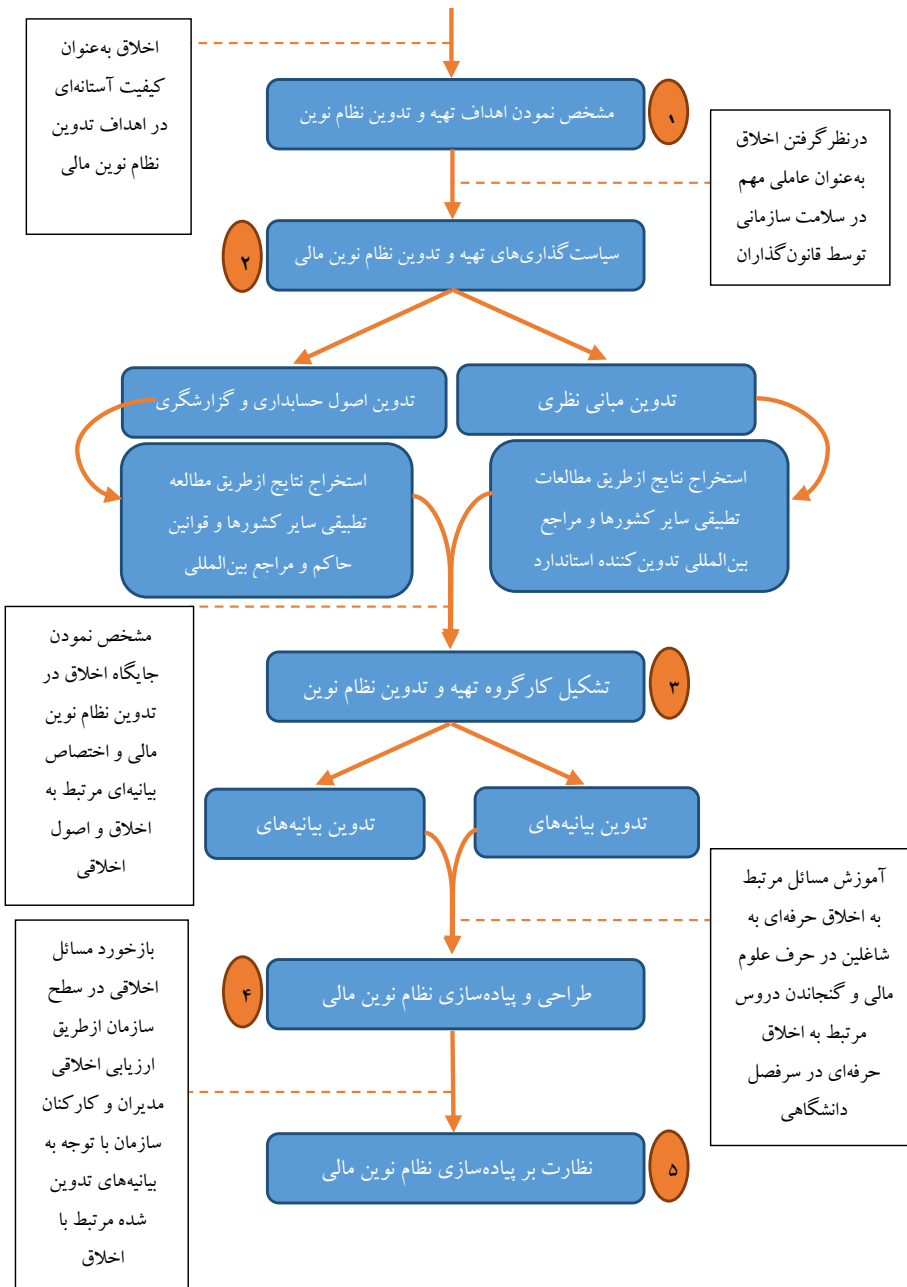
شکل شماره ۱- مثلث تقلب (سعیدی و جعفرپور، ۱۳۹۲: ۲).

فساد در معنای تباهی در نوشته‌های ارسطو و افلاطون پیرامون عدالت و اخلاق نیز به چشم می‌خورد (لوتایا، ۲۰۱۳: ۱۱). از طرفی اخلاق موضوعی است فراگیر که همه جوانب بشر را پوشش می‌دهد و مانع اصلی در برابر فساد و تقلب است؛ چراکه اخلاق در پی بیشینه‌سازی ارزش‌ها است، درحالی که فساد در درازمدت به کمینه‌سازی ارزش‌ها منجر می‌شود (سعیدی و جعفرپور، ۱۳۹۲: ۱). گروهی از صاحب‌نظران در مطالعه خود بیان می‌دارند که، عارضه فساد مالی اغلب از کنش دولت و اقتصاد بازار سرچشمه گرفته و از فعل ساده پرداخت رشوه تا سوءاستفاده‌های فراگیر در تمام ارکان نظام سیاسی و اقتصادی یک کشور را دربر می‌گیرد (رهبر و دیگران، ۱۳۸۱: ۵). موضوع فساد مالی دو حوزه عمل عمومی و خصوصی را شامل می‌شود. با توجه به مطالعه گروهی از صاحب‌نظران، به دلیل نقش بی‌چون‌وچرای دولت در اکثر کشورهای دنیا، فساد مالی در بخش دولتی از اهمیت بالاتری نسبت به فساد مالی در بخش خصوصی برخوردار بوده و کنترل و مهار فساد در این بخش، شرط لازم کنترل فساد در بخش خصوصی است (مدنی اصفهانی و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۴۲). صاحب‌نظران در مطالعه خود به نقل از بیات (۱۳۸۸) بیان می‌کنند که عوامل تقلب، دستکاری و جعل یا تغییر اسناد و مدارک، ثبت

معاملات بدون مدارک مثبت، ثبت دفاتر ناقص و دو گانه، ارائه نادرست آثار مالی معاملات یا حذف آن‌ها از اسناد و مدارک، عدم رعایت قوانین مالی و مالیاتی و مقررات مربوط، سوءاستفاده از دارایی‌ها، نادیده گرفتن کنترل‌های داخلی به منظور سوءاستفاده، تبانی با حسابرس به منظور عدم افشای تخلفات مالی، به کارگیری نادرست رویه‌های حسابداری، ندادن اطلاعات مربوط به معاملات و یا ارائه اطلاعات نادرست به حسابرس و مراجع ذی‌ربط، افشای اطلاعات محرمانه صاحب کار نزد رقبا و دیگران، عدم تأمین ذخیره کافی برای کاهش ارزش موجودی‌ها و هزینه‌های ثبت نشده، عدم ارائه اطلاعات و یا دادن اطلاعات نادرست به بازار سرمایه به منظور تأثیرگذاری بر قیمت سهام، از جمله علل و عواملی هستند که حرف علوم مالی و به‌طور کلی می‌توان گفت نظام مالی را به سمت توجه ویژه به اصول اخلاقی می‌کشاند (سعیدی و جعفرپور، ۱۳۹۲: ۳ و ۴). به‌طور کلی فساد باعث انحطاط اخلاقی کارمندان شده و سیاست‌های دولت را در تضاد با منافع اکثریت قرار می‌دهد و موجب کاهش احترام و اعتماد جامعه به نظام مالی می‌شود. عدم به کارگیری استانداردها و رویه‌های حرفه‌ای موجب رسوایی‌های مالی در جامعه گردیده است، چراکه هر چه استانداردها در افشای رویدادها، معاملات، قضاوت‌ها و برآوردهای زیربنایی به قوت بیشتری عمل نمایند، گزارشگری مالی از شفافیت بیشتری برخوردار خواهد بود. مسئولیت بخشی از این رسوایی‌های مالی برعهده جامعه دانشگاهی می‌باشد؛ چراکه آن‌ها به‌درستی نتوانسته‌اند دانشجویان را به گونه‌ای آموزش و پرورش دهند تا از اصول و فضیلت‌های اخلاقی مناسبی برخوردار باشند. با آموزش اصول اخلاقی و فرهنگ‌سازی در حرف علوم مالی در هر جامعه‌ای می‌توان از فساد در نظام‌های مالی جلوگیری نمود. چه بسا هم‌زمان با پیاده‌سازی نظام نوین مالی و تدوین استانداردهای نظام نوین مالی می‌توان اخلاق را به‌عنوان عاملی مهم در پیشگیری از فساد و تقلب، و یا به‌عبارتی دیگر عاملی در راستای ارتقای سلامت نظام نوین مالی، در نظر گرفت.

چارچوب مفهومی اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی

در شکل شماره ۲، چارچوب مفهومی اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی با توجه به مطالعات صاحب‌نظران و مبانی نظری مطرح‌شده، ترسیم شده است.

شکل شماره ۲: چارچوب مفهومی اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی

اخلاق مالی در نظام مالی ایران

در نظام جمهوری اسلامی ایران بر خلاف نظام‌های مالی متعارف، نظام مالی اسلامی حاکم است که اصولاً این نظام اخلاق محور می‌باشد. نظام مالی در جمهوری اسلامی ایران می‌باید بر اساس اصول و هنجارهای اخلاقی سامان یابد. نظام مالی اسلامی، نظامی اخلاق مدار است که بر بنیاد اجزا و روابط مرتبط با هم و متشکل از اصول و هنجارهای اخلاقی، در راستای هدف عالی رفاه عمومی سامان یافته است (علوی، ۱۳۹۲: ۱۸۴). در واقع می‌توان چنین نیز عنوان کرد که اصول اخلاقی حاکم بر جمهوری اسلامی ایران، نظام مالی را تصفیه کرده و آن را از ناهنجاری‌های اخلاقی پاک می‌سازد. نظام مالی جمهوری اسلامی ایران که بر بنیاد اصول اخلاقی استوار است، قراردادهای استثمار گرایانه مبتنی بر ربا و قراردادهای غیرمنصفانه متضمن قمار و سفته‌بازی به رسمیت شناخته نمی‌شود و همچنین تخصیص منابع پولی و وجوه مازاد در جامعه بر اساس ملاحظات سفته‌بازی و انگیزه‌های بورس‌بازی رنگ می‌بازد؛ و اعمال ناپسند و منافی اخلاق مانند انتشار اطلاعات غلط، مخدوش و غیرشفاف در بازارهای مالی ممنوع می‌باشد؛ نظام مالی جمهوری اسلامی ایران از قراردادهایی حمایت می‌کند که مطابق موازین اخلاقی، پذیرفتنی باشد و سود قانونی و عادلانه و ارزش افزوده اجتماعی و اقتصادی را در پی داشته باشد (علوی، ۱۳۹۲: ۱۸۵). در جمهوری اسلامی ایران، نهادهای مالی از منظر انطباقشان با شریعت، عموماً اخلاقی قلمداد می‌شوند. این نهادها به دنبال ارتقای عدالت و رفاه در جامعه هستند (تقی نتاج و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۸۳). در نظام مالی جمهوری اسلامی ایران، باید ارزش‌های اخلاقی بر تمام بخش‌های مالی حاکم باشد. از مهم‌ترین اصول و ارزش‌های اخلاقی حاکم بر نظام مالی در جمهوری اسلامی ایران می‌توان به مواردی همچون: ۱- نبود سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیر اخلاقی و غیر مفید برای جامعه؛ ۲- زمینه‌سازی و ترویج فعالیت‌های اخلاقی و خیرخواهانه در جامعه؛ ۳- تنظیم ضوابط ارتقای کارکنان بر اساس شایسته‌سالاری؛ ۴- تلاش برای محرومیت‌زدایی و توانمندسازی قشرهای ضعیف جامعه با استفاده از تأمین مالی و... اشاره کرد (طالبی و کیایی، ۱۳۹۱: ۱۵۳). با توجه به مطالب مطروحه در این بخش می‌توان چنین عنوان نمود که باید ارزش‌های اخلاقی در نظام مالی جمهوری اسلامی ایران از طریق فرهنگ‌سازی و آموزش‌های اخلاقی در نظام نوین مالی در کارکنان و شاغلین در حرفه‌های علوم مالی نهادینه شود و از طرفی قانون‌گذاران و تدوین‌کنندگان استانداردها نیز در راستای تطبیق خط‌مشی‌ها با ارزش‌های اخلاقی در نظام مالی جمهوری اسلامی ایران، این ارزش‌های اخلاقی را شناسایی نمایند.

تأثیر آموزش‌های اخلاقی در نظام نوین مالی

آموزش یکی از پایه‌های اصلی توسعه در هر کشور و سازمانی است. طبیعی است که هیچ توسعه‌ای با فساد قابل جمع نیست و فساد مالی یکی از موانع اصلی توسعه کشورها و سازمان‌ها تلقی می‌گردد. آموزش علاوه بر این که با فساد مبارزه می‌کند یک عامل پیشگیری‌کننده نیز محسوب می‌شود. پیشینه اخلاق و آموزش در اصل به سه دهه پیش بازمی‌گردد که گروهی از صاحب‌نظران مطرح کردند که انسان‌ها در اثر تعاملات اجتماعی و آموزش درست اخلاقی می‌توانند در شغل و حرفه خود کسب موفقیت کنند (بیک‌زاد و دیگران، ۱۳۸۹: ۶۱). برخی دیگر از صاحب‌نظران نیز بر این باورند که اخلاق حرفه‌ای در فرهنگ سازمانی باید با آموزش درست همراه باشد (زدینیک و اسکوچر، ۲۰۰۷: ۵۱۷). از دیدگاه جامعه‌شناسان بین فرهنگ سازمانی و اخلاق حرفه‌ای یک رابطه چندوجهی وجود دارد؛ فرهنگ سازمانی بیشتر به قوانین و ساختار موجود در داخل سازمان توجه دارد، در حالی که اخلاق حرفه‌ای نشان‌دهنده ارزش‌ها، باورها و طرز تفکر عمیق‌تر می‌باشد و تغییر فرهنگ سازمانی مشکل است لیکن می‌توان آن را بهبود بخشید (امسنیل، ۲۰۰۹: ۱۲۶). آموزش اخلاق امری ضروری و واجب است. با توجه به مطالعه یکی از صاحب‌نظران، آموزش موضوعات اخلاقی کار بسیار دشوار و سختی به نظر می‌رسد، ولی در واقع این آموزش به معنای ایجاد هنجارها و ارزش‌های استاندارد و واقعی است که به نوبه خود موجب افزایش کارایی افراد و همچنین ظرفیت و توانایی‌شان و درست کار کردن و نگرش صحیح به حرفه و شغل خود می‌شود (برگه‌گون، ۱۹۹۶: ۲۵). این آموزش اخلاقی در چارچوب دانش، عادات و رفتار و نگرش‌ها شکل می‌گیرد. اخلاق حرفه‌ای مطابق با آموزش اخلاقی نقش مهمی در رشد و توسعه یک سازمان خواهد داشت (دوین، ۲۰۰۶: ۴). عقیده جامعه‌شناسان بر این است که آموزش مجموعه‌ای از رفتارهای آگاهانه به افراد کمک می‌کند تا درست فکر کنند و راه درست را از اشتباه تشخیص دهند، درست برخورد کردن را یاد بگیرند، به خود و دیگران اعتماد داشته باشند، تنش‌ها را دور کنند، روابط خود با سایرین را مستحکم‌تر سازند و برای حرفه خود ارزش و اهمیت بیشتری قائل شوند (چونگک و پان، ۲۰۰۶: ۱). با توجه به تدوین استانداردهای نظام نوین مالی و همچنین رسوایی‌های مالی که طی دو دهه اخیر در سطح دنیا اتفاق افتاده است و پیچیده‌تر شدن روزافزون محیط کاری شاغلان در حرفه‌های مالی و افزایش نقض اخلاق و میزان کارهای غیرقانونی، می‌باید اخلاق را از ابتدای فرایند تدوین استاندارد در نظر گرفت و از طریق گنجاندن دروس اخلاق در سرفصل‌های دانشگاهی به اقدامی بنیادی در این حوزه دست یافت. در یک جمع‌بندی کلی آموزش مدیران و کارکنان و نحوه برخورد با فساد

مالی، تشویق رسانه‌های ارتباط‌جمعی برای نظارت و افشای آزادانه فسادها، گنجاندن اصول و معیارهای اخلاقی در برنامه‌های آموزشی، برخی از اقدامات تعیین‌کننده در ارتقای سلامت نظام نوین مالی خواهد بود. بنابراین می‌توان چنین بیان نمود که نهادینه نمودن اخلاق در برنامه‌های آموزشی نظام نوین مالی می‌تواند منجر به تأمین نیاز جامعه به تربیت و پرورش شاغلین حرفه‌ای در نظام نوین مالی و حل مسائل پیچیده اخلاقی توسط آن‌ها گردد.

نتیجه‌گیری

در این مطالعه به نقش و اهمیت اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی پرداخته شد. با توجه به مطالب مطرح‌شده در این مطالعه می‌توان به این نتیجه رسید که اخلاق به‌عنوان موضوعی فراگیر که همه جوانب زندگی بشر را پوشش داده است در پیشگیری از تقلب و فساد مالی نیز، تحت یک عامل اصلی شناخته شده است؛ بنابراین رعایت ارزش‌های اخلاقی به‌عنوان مهم‌ترین خط‌مشی‌های هر حرفه در نظر گرفته می‌شود که در نظام نوین مالی می‌تواند بر آگاهی در رفتار حرفه‌ای کارکنان، فرهنگ‌سازمانی، کنترل محیط و همچنین در پیشگیری از فساد مالی نقش مهمی داشته باشد. با آموزش اصول اخلاقی و فرهنگ‌سازی در حرف علوم مالی در هر جامعه‌ای می‌توان از فساد در نظام‌های مالی جلوگیری نمود که در این مطالعه در این راستا چارچوب مفهومی اخلاق در ارتقای سلامت نظام نوین مالی ترسیم گردید. در راستای آموزش اخلاق با توجه به چارچوب مفهومی ارائه شده در این مطالعه می‌باید از طریق نهادینه نمودن اخلاق در برنامه‌های آموزشی نظام نوین مالی که منجر به تأمین نیاز جامعه به تربیت و پرورش شاغلین حرفه‌ای در نظام نوین مالی و حل مسائل پیچیده اخلاقی توسط آن‌ها می‌گردد، گام برداشت.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مؤلفین آثار، محترم شمرده شده و سایر اصول اخلاق علمی همچون رازداری و رضایت آگاهانه، رعایت شده است.

فهرست منابع

- ابراهیمی، شهرام؛ صفایی آتشگاه، حامد (۱۳۹۴). رویکرد قانون گذار به پیشگیری از جرم در قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد. پژوهشنامه حقوق کیفری. سال ششم. شماره ۲. پاییز و زمستان. صص ۷-۳۱.
- الوانی، سیدمهدی؛ دانایی فرد، حسن (۱۳۸۸). گفتارهایی در فلسفه تئوری های سازمان دولتی. چاپ هفتم. تهران: آگاه.
- اعتمادی، حسین؛ دیانتی دیلمی، زهرا (۱۳۸۸). تأثیر دیدگاه اخلاقی مدیران مالی بر کیفیت گزارش های مالی شرکت ها. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. سال چهارم. شماره های ۱ و ۲. صص ۱۱-۲۲.
- باغومیان، رافیک (۱۳۸۵). فرهنگ حسابرسی و اخلاق حرفه ای: ضرورت بازاندیشی در اصول بنیادی حسابداری و حسابرسی. حسابدار. شماره ۱۷۸. آذر و دی. صص ۲۹-۴۰.
- بیگ زاد، جعفر؛ صادقی، محمد؛ کاظمی قلعه، روح اله (۱۳۸۹). اخلاق حرفه ای ضرورت اجتناب ناپذیر سازمان های امروزی. عصر مدیریت. سال چهارم. شماره های ۱۶ و ۱۷. مهر. صص ۵۸-۶۳.
- تقی نتاج، غلامحسین؛ نجف پور کردی، حمیدرضا؛ بحری ثالث، جمال (۱۳۹۱). هنجارهای یک نظام مالی اخلاقی و شرایط نیل به نظام مالی ایده آل در حوزه بانکداری. بیست و سومین همایش بانکداری اسلامی. صص ۲۷۸-۳۰۹.
- جباری، حسین؛ رحمانی، حلیمه (۱۳۸۹). سنجش ملاحظات اخلاقی در حسابداری. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. دوره پنجم. شماره های ۳ و ۴. صص ۴۷-۵۶.
- جبارزاده کنگرلویی، سعید؛ پوررضا سلطان احمدی، اکبر؛ نجات بخش، حسین (۱۳۹۰). نگرش های نوین در آموزش ارزش ها و اصول اخلاق حرفه ای حسابداری. دو ماهنامه حسابرس. شماره ۵۳. خرداد و تیر. صص ۱۲۰-۱۲۰.
- رهبر، فرهاد؛ میرزاوند، فضل اله (۱۳۸۱). بازشناسی عارضه فساد مالی، ماهیت، گونه ها، پیامدها و آموزه های تجربی. تهران: مؤسسه نشر جهاد.
- سبحانی نژاد، مهدی؛ نجفی، حسن؛ جعفری هرنندی، رضا؛ فرمehنی فراهانی، محسن (۱۳۹۳). مؤلفه های اخلاق حرفه ای تدریس از دیدگاه دانشجویان؛ دانشگاه علوم پزشکی قم. دو ماهنامه

- راهردهای آموزش در علوم پزشکی. دوره هفتم، شماره ۶، صص ۳۹۹-۴۰۳.
- سعیدی، محمودرضا؛ جعفرپور، یونس (۱۳۹۲). نقش اخلاق حسابداری در پیشگیری از تقلب و فساد مالی در سازمان. اولین کنفرانس ملی حسابداری و مدیریت. شیراز. ایران. صص ۱-۸.
- شریف‌زاده، فتاح؛ بازیار، امین؛ تیرجو، اختر (۱۳۹۲). تأثیر فرهنگ‌سازمانی و اخلاق حرفه‌ای بر اثربخشی سازمان. فصلنامه مدیریت سازمان‌های دولتی. سال دوم، شماره ۱. زمستان. صص ۷-۲۸.
- شکراللهی، مسعود (۱۳۷۸). ظرفیت‌سازی برای سلامت نظام اداری. همایش نظام اداری و توسعه. ۱۷ و ۱۸ مردادماه. تهران. صص ۱-۱۵.
- طالبی، محمد؛ کیایی، حسن (۱۳۹۱). بانکداری اخلاقی: بررسی نقاط مشترک و تمایز آن با بانکداری اسلامی. بیست و سومین همایش بانکداری اسلامی. صص ۱۴۲-۱۵۵.
- طبری، مجتبی؛ محمدی، حامد (۱۳۸۷). موانع توسعه نظام اداری در کشورهای در حال توسعه. اطلاعات سیاسی-اقتصادی. شماره ۲۴۷ و ۲۴۸. فروردین و اردیبهشت. صص ۲۵۲-۲۶۱.
- فرمehنی فراهانی، محسن؛ اشرفی، فاطمه (۱۳۹۳). اصول اخلاق حرفه‌ای در نهج‌البلاغه. پژوهش‌نامه علوی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال پنجم، شماره ۱. بهار تابستان. صص ۶۷-۸۶.
- قاسمی، هوشنگ (۱۳۹۰). اخلاق حرفه‌ای ضرورت یا انتخاب. فصلنامه توسعه تأسیسات و تجهیزات. شماره ۸۱. صص ۸۷-۹۱.
- قراملکی، فرامرز (۱۳۸۷). درآمدی بر اخلاق حرفه‌ای. تهران: انتشارات سرآمد. چاپ اول.
- عباسپور، عباس (۱۳۸۳). مدیریت منابع انسانی پیشرفته " رویکردها، فرایندها و کارکردها". تهران: سمت.
- علی‌نژاد سارو کلائی، مهدی؛ معززی حاجیلاری، رحیم (۱۳۹۲). آموزش اخلاق در حسابداری: بررسی علمی و جهانی تعلیم اصول راهبردی اخلاق در حسابداری. دو ماهنامه حسابرس. سال پانزدهم، شماره ۶۶. مرداد و شهریور. صص ۸۰-۸۷.
- علوی، سیدطالب (۱۳۹۲). اصول اخلاقی حاکم بر مهندسی نظام مالی اسلامی. دو فصلنامه تخصصی پژوهشکده علوم و حیانی معارج. سال دوم، شماره ۵. پاییز و زمستان. صص ۱۵۱-۱۹۲.
- لشکربلوکی، مجتبی (۱۳۸۷). چارچوب تدوین ارزش‌ها و اخلاق حرفه‌ای پژوهش‌های علمی و فناوری. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. سال سوم، شماره‌های ۱ و ۲. صص ۱۰۵-۱۱۴.

- مجتهدزاده، ویدا؛ اثنی عشری، حمیده؛ رباط میلی، مژگان (۱۳۹۳). نقش اخلاق در حسابداری و چالش‌های پیش‌روی آموزش دانشگاهی. پژوهش حسابداری. دوره چهارم. شماره ۱. تابستان و پاییز. صص ۱۵۷-۱۷۹.
- مدنی اصفهانی، محبوبه؛ اسلامی، شیرین؛ باقری خیرآبادی، وحید؛ قاسم پورفرمی، رضا (۱۳۸۴). مفاهیم و رویکردهای فساد مالی و الگوی مبارزه با آن در ایران. سومین همایش سالانه اقتصاد اسلامی: نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران. ۳ و ۴ دی ماه. صص ۲۳۹-۲۹۵.
- مصباح، محمدتقی (۱۳۸۰). جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن. بی‌جا: سازمان تبلیغات اسلامی.
- Bergenhenegouwen G.J. (1996). Professional Code and Ethics For Training. Journal of European Industrial Training. Vol 20(4): 22-29.
- Boyce G, Greer S. (2013). More than imagination: Making social and critical accounting real. Critical Perspectives on Accounting. Vol 24(2): 105-112.
- Boyce, G. (2014). Accounting, ethics and human existence: Lightly unbearable, heavily kitsch. Critical Perspectives on Accounting. Vol 25(3): 197-209.
- Lehman G. (2014). Moral will, accounting and the phronemos. Critical Perspectives on Accounting. Vol 25(3): 210-216.
- Cheung Wah. Kwok, Pan Suyan. (2006). Transition of Moral, Education in China: Toward Regulated Individualism. Citizenship Teaching and Learning. Vol 2(2): 37-50.
- Devine Susan. (2006). What is Moral Education. Northampton.
- Koehn Dary. (2001). The Ground of professional Ethics. New York: Taylor& Francis.
- Loutaya, mabiala. (2013). la lutte contre la corruption en droits interne, européen et international. Thèse, u.poitier.
- Mcneal Gregory. S. (2009). Organizational Culture. Professional Ethics

and Guantanamo. Vol 42(125): 125-147.

- Ozar David, Berg Jessica, Werhane patricia.h, Emaruel Linda. (2000). Organizational ethics in Health Care. American: Medical Association.
- Zdenek Brad, Schochor Daniel. (2007). Developing Moral Literacy in The Classroom. Journal of Educational Administraion. Vol 45(4): 514-530.